

Námesačne antropocénom¹

Leslie Sklair

The London School of Economics and Political Science, GB (emeritus)

SKLAIR, L.: Sleepwalking through the Anthropocene.
Philosophica Critica, vol. 4, 2018, no. 2, ISSN 1339-8970, pp. 61–72.

This article reviews seven recent books on the Anthropocene, from which three major narratives are extracted. First, while posing problems, the Anthropocene is seen as a 'great opportunity' for business, science and technology; second, it is recognised that the planet and humanity itself are in danger, but if we are clever enough we can save ourselves and the planet with technological fixes; third, we are in great danger, humanity cannot go on living and consuming as we do now, we must change our ways of life radically – by ending capitalism and creating new types of societies.

Key words: Anthropocene – Capitalocene – Anthro-scene – Climate Change – Consumerism

- Angus, I. (2016): *Facing the Anthropocene: Fossil capitalism and the crisis of the earth system*. New York: Monthly Review Press. Pp. 277. ISBN 978-1-5836760-9-7 (pb. \$19).
- Davies, J. (2016): *The Birth Of The Anthropocene*. Oakland, CA: University of California Press. Pp. 234. ISBN 978-0520-289970 (hb. £22.95).
- Godfrey, P. – Torres, D. (eds.) (2016): *Systemic Crises of Global Climate Change: Intersections of race, class and gender*. London & New York: Routledge. Pp.xxviii+332. ISBN 978-1-138- 83006-6 (hb. £90, e-book £27.99).
- Hamilton, C. – Bonneuil, C. – Gemenne, F. (eds.) (2015): *The Anthropocene and Global Environmental Crisis: Rethinking modernity in a new epoch*. London & New York: Routledge. Pp.187. ISBN 978-1-138-82124-8. (pb. £34.99)

¹ Po dohode s autorom a so súhlasom vydavateľa časopisu *The British Journal of Sociology*, v ktorom text pôvodne vyšiel (2017, Vol. 68, no. 4, 775-784) publikujeme slovenský preklad recenznej štúdie, ktorá mapuje doteraz najvýznamnejšie vydané monografie zamerané na reflexiu sociálnych, politických, ekonomických a filozofických dôsledkov komplexných, ľudstvom spôsobených zmien planétárneho ekosystému.

- Malm, A. (2016): *Fossil Capitalism: The rise of steam power and the roots of global warming*. London: Verso. Pp.488. ISBN 978-1-78478-129-3. (pb. \$19.99).
- Moore, J. (ed.) (2016): *Anthropocene or Capitalocene? Nature, History, and the Crisis of Capitalism*. Oakland CA: PM Press. Pp.xii+222. 9781629 631 486 (pb. \$21.95)
- Wark, M. (2015): *Molecular Red: Theory for the Anthropocene*. London: Verso. Pp.xxiv+280. ISBN 978-1-78478-408-9. (pb. £9.99).

Na stretnutí Medzinárodného projektu geosféry a biosféry v roku 2000 laureát Nobelovej ceny za chémiu Paul Crutzen prejavil znepokojenie nad neustálym používaním pojmu holocén, na označenie súčasnej geologickej epochy. Po desaťročia sa hromadili dôkazy o tom, že ľudské aktivity významne narušajú prirodzené geologické procesy. Niektorých vedcov to viedlo k záveru, že Zem smeruje k novej geologickej epoche, ktorú Crutzen označil ako antropocén. Tento pojem sa teraz objavuje na titulkách viacerých akademických časopisov, v názvoch konferencií, tuctov kníh a stoviek článkov, v novinách, časopisoch, na internetových stránkach, blogoch, ako aj na umeleckých výstavách, novelách, alebo tiež v názve heavy metalového albumu *The Anthropocene Extinction*. Lorimer (2017) označuje toto rozšírenie pojmu termínom „antropo-scéna“.

Všetky posudzované knihy nám hovoria, že je zriedkavé, aby aby širšia verejnosť tak rýchlo prijala vedecký termín, a aby sa tak rýchlo vžil. Napriek tomu, že oficiálne ešte nie je súčasťou vedeckého kánonu, ide o prvé kroky k jeho inštitucionalizácii. Je dôležité poznamenať, že pojmy antropocén a klimatické zmeny/globálne otepľovanie nie sú synonymami, aj napriek tomu, že sú tak často používajú (napríklad v označení „antropogenické klimatické zmeny“). Sociológia antropocénu by mala byť oveľa otvorenejšia ako sociológia klimatických zmien. Hamilton to vysvetľuje z hľadiska paradigmatického odklonu od starých názorov o životnom prostredí smerom k novej vede o zemskom systéme, ktorej objektom nie je súbor ekosystémov, ale celá Zem ako vyvíjajúci sa systém, teda nie iba ako súhrn jej častí (Hamilton 2015).² Výzvou pre sociológov preto nie je ani tak „sociologická analýza“ ľudských vplyvov na rôzne súčasti zemského systému, ako zdôrazňovanie toho, čo sociologické predpoklady týchto vplyvov odhaľujú o možnostiach spoločenského života na našej planéte, či už ľudského alebo iného. Recenzované knihy ukazujú, že spoločenský vedci (aj keď zatiaľ nie mnohí sociológovia) už skúmajú dôsledky rôznych predstáv o antropocéne pre rodinu, vzdelanie, politiku, spoločenské hnutia, triedy, pohlavie, rasu, zákony, prácu, kultúru, starostlivosť, históriu, čas, priestor,

² Kritiku Hamiltona pozri in (Maslin – Lewis 2015). Pre vedeckú obec je pravdepodobne najviac smerodajné prehlásenie Steffena, Grinevalda et al. (2011).

vedu, technológiu, jazyk, umenie, náboženstvo, a skúmajú tiež, čo to znamená byť človekom na ohrozenej planéte.³

Čo teda môže štúdium antropocénu priniesť sociológii a čo môže sociológia priniesť antropocénu? Ukazujú sa tri hlavné naratívy:

- (1) Popri predstavovaní problému je antropocén „veľkou príležitosťou“ pre biznis, vedu a technológiu, geoinžinierstvo atď.
- (2) Naša planéta a ľudstvo samotné sú v nebezpečenstve a nemôžeme ignorovať varovné znamenia. Ak ale budeme dostatočne dôvtipní, môžeme zachrániť seba aj planétu pomocou technologických úprav (ako v 1).
- (3) Sme vo veľkom nebezpečenstve a ľudstvo nemôže pokračovať v konzumnom spôsobe života, aký momentálne vedie. Spôsob nášho života musíme radikálne zmeniť, a to zmenou/ukončením kapitalizmu a vytvorením nových foriem spoločenských.

Prvé dve pozície dostali pomenovanie „dobrý antropocén“ a propagujú ich mnohí geológovia, tretia je charakteristická pre mnohých spoločenských vedcov, obzvlášť tých ľavicovo orientovaných. Napríklad Angusova dôležitá a znepokojujúca kniha začína uštipačnou básňou o prebudení sa zo sna, v ktorom sa básnikove pravnúčatá pýtajú „čo si urobil/keď si sa dozvedel?“ o plienení planéty. Angus sotva necháva priestor na pochybnosť o tom, že antropocén je už tu a ponúka vyvážený zoznam vedeckých sporov o tomto koncepte, obzvlášť o jeho chronológii, v rámci ktorej máme tri hlavné možnosti: veľmi dávny počiatok, potom začiatok v industriálnej revolúcii poháňanej fosílnym kapitalizmom, alebo začiatok po druhej svetovej vojne („veľké zrýchlenie“), ako živý obraz o našej nepripravenosti adaptovať sa na prácu a život v extrémnych podmienkach. Angus identifikuje hlavných vinníkov zodpovedných za hrozivý stav planéty a jej obyvateľov – menovite tých, ktorí profitujú z fosílny poháňaného kapitalizmu a napokon nás, ktorí tak veľmi plytváme energiou a toľko toho konzumujeme. Angus tu s chvályhodnou zrozumiteľnosťou vysvetľuje dôvody, prejavy a dôsledky rastu požiadaviek imperatívu rastu/obsesie globálneho kapitalizmu. Kapitola 11 jeho knihy „Nie sme v tom všetci spolu“ prepája toxickú zmes globálnych nerovností a antropogenických klimatických zmien s ich ničivým účinkom. „Hranica nie je len medzi bohatým a chudobným, alebo medzi pohodlím a biedou: je medzi prežitím a smrťou“ (Angus 2016, 176). Angus mobilizuje tézou E. P. Thompsona o „exterminizme“, údajmi zaznamenanými po-

³ Jeden z prvých článkov o antropocéne v sociologickom časopise bol o pohromách (Clark 2014). Nedávny prílev článkov v *European Journal of Social Theory* sa zameriava predovšetkým na vysvetľovanie tohto konceptu. K jeho výskytu v environmentálnej sociológii pozri (Bowden 2017) a tiež (Burns – Caniglia 2017).

čas hurikánu Katrina, správou Pentagonu „Scenár o náhlej zmene podnebia“⁴, Hardinovou „etikou záchranného člna“ a teóriou Mikea Davisa o „Pasažieroch Zeme prvej triedy“⁵, čím poukazuje na to, že ak príde k najhoršiemu, tak bohatí a vplyvní ľudia sú pripravení na to, že sa postarajú sami o seba a zvyšok ľudstva zanechajú svojmu osudu.

Menej úspešný je však v záverečnej kapitole „Alternatíva“, ktorá neprezentuje žiadnu autentickú alternatívu toho, čo už jednotlivé odvetvia environmentálneho hnutia robia, hoci zaiste s dôležitými malými víťazstvami, ale len s nepatrnou nádejou na zmysluplné zmeny ohľadne čoraz akútnejšej a beznádejnejšej globálnej krízy. Nedôveryhodnosť Angusovej alternatívy vyplýva hlavne z jeho neschopnosti uvedomiť si dostatočne jasne, že v súčasnosti je pravdepodobnosť úspechu starých a v minulosti neúspešných revolučných stratégií dokonca ešte menšia než v minulosti, a to vzhľadom na to, koľko materiálnej a kultúrno-ideologickej moci majú tí, ktorí ovládajú kapitalistickú globalizáciu a hierarchicky štruktúrovaný štát, ktorý vôbec umožňuje ich existenciu. Premárňuje tak príležitosť zaoberať sa vynárajúcim sa konceptom záporného rastu (degrowth). Nepochybne tu nachádzame mnoho dobrých myšlienok a postojov, ale zatiaľ čo pripúšťa, že kapitalistický štát je súčasťou problému, jeho viera v perspektívu eko-sociálneho štátu zostáva nepresvedčivá. Sociológovia sociálnych hnutí boli skrátka príliš pomalí na to, aby sa začali venovať antropocénu.

Hlavný zámer Daviesovej knihy je poukázať na to, že antropocén nás v núti vidieť environmentálnu krízu v perspektíve ďalekej minulosti. Krízu vníma ako ďalší z produktov neokatastrofizmu konca dvadsiateho storočia. Autor vykresľuje živý obraz geohistórie z dávnej minulosti, nepochybne dynamickej histórie piatich veľkých vymieraní a 38 geologických epoch, ktoré antropocénu predchádzali. Napriek tomu, že Davies sa často javí viac lyrický ako kritický, šikovne uvádza nosné fakty na strategických miestach (tu sú tri príklady: áno planéta bola pred 125 000 rokmi teplejšia, ale pred miliónom rokov zasa chladnejšia; medzi rokmi 1970 a 2010 evidujeme vo svete 52 percentný úbytok živých nedomestikovaných stavovcov; aj keď hrubý domáci produkt a priame zahraničné investície nemôžu vyhynúť, ovplyvňujú veci, ktoré naopak vyhynúť môžu). Podobne ako Angus, aj on popri problematizovaní prehistórie antropocénu súhlasí s tým, že veľké zrýchlenie po roku 1945 a dnešná krízová situácia sú nepopierateľným dôsledkom fosílného kapitalizmu. Zameriava sa však na omnoho staršie obdobia geologického vývoja a sotva sa pokúša teoretizovať o tejto téme, zatiaľ čo u Angusa ide o ústredný problém. Davies hovorí, že „sa usiluje o to, aby sme sa vyhlí rozprávaníu o ľudstve ako o nediferencovanom celku“ (Davies 2016, 56), zatiaľ čo Angus (ako sme spomenuli vyššie)

⁴ 'An Abrupt Climate Change Scenario'.

⁵ 'Earth's first-class passengers'.

sa s istým úspechom snaží budovať marxistickú kritiku triednej štruktúry a dynamiky epochy antropocénu.

Jason Moore, editor knihy *Antropocén alebo kapitalocén?* spomína na seminár z roku 2009, na ktorom Andreas Malmom prehlásil: „Zabudnite na antropocén, mali by sme to nazývať kapitalocén“. Moore tvrdí, že antropocén je vhodný východiskový bod, aj keď ako historický koncept sa hodí menej ako koncept geologický. Kapitalocén, „to škaredé slovo“, označuje kapitalizmus ako spôsob organizácie prírody, uvoľňujúci cestu pre nové koncepcie multidruhovej kapitalistickej svetovej ekológie.⁶ Prvá časť tohto súboru textov zahŕňa Harawayovej legendárny projekt „Zotrvanie pri probléme“⁷⁸. Formuluje v ňom sedem námietok proti konceptu antropocénu, ale usudzuje, že: „pokiaľ je kapitalocén prezentovaný v idióme fundamentalistického marxizmu so všetkými jeho znakmi modernity, pokroku a histórie, tak je tento pojem predmetom rovnakej, alebo ešte zúrivejšej kritiky“ (Moore 2016, 52 – 53). Moore vo svojej kapitole tvrdí, že kapitalizmus bol postavený na „lacnej prírode“ a vylúčení väčšiny ľudí z ľudstva – svetová ekológia nie je ekológiou prírody, ale ekológiou *oikeos* (vzťah medzi ľudským a mimoludským). Ďalej detailne pokazuje na karteziánsky dualizmus prírody a spoločnosti, ktorý, ako on tvrdí, vytvoril ekologicky neudržateľnú ontológiu a epistemológiu. Zdá sa, že Moore aj Harawayová koncipujú post-humanistický argument, že ľudí od seba nič nerozlišuje, a že ľudia ničia planétu. Vo svojom úsilí nahradiť antropocén kapitalocénom Moore, podľa mňa, neférovito kritizuje Malma, Hamiltona a zvlášť Angusa kvôli „hlbokému a zanovitému neporozumeniu“ problémom, pričom je to skôr Moore, kto neporozumel (porovnaj Angus 2016, 231 a nas.).

Existuje dobrý dôvod tvrdiť, že antropocén výstižne označuje vplyv človeka na planétu Zem. Zahŕňa ľudskú činnosť a hoci môžu ľudom prislúchať rôzne úrovne zodpovednosti, väčšina ich je spoluvinných prostredníctvom kultúrnej ideológie konzumerizmu. Zmena z antropocénu na kapitalocén necháva antikapitalistov pohodlne vykĺznuť, aby mohli lietať po svete, kritizovať kapitalizmus a realizovať vlastné, ekologicky deštruktívne spotrebiteľské rozhodnutia (zahŕňajúc samotného autora). Žijeme v antropocéne, ktorý sa realizuje a zintenzívňuje v rámci systému kapitalistickej globalizácie, podporovanej hierarchickými štátmi. McBrienove kapitoly o katastrofizme, Altvaterove o geoinžinierstve, Hartleyove o kultúre a Parentiho o úlohe štátu vo vytváraní životného prostredia poskytujú silné svedectvo o tom, že globálny kapitalizmus ešte viac zhoršuje antropogenické škody páchané na planéte, ale jediné, čo dokazujú, je nutnosť opustiť kapitalizmus, hoci nejde

⁶ Pre alternatívne marxistické vysvetlenia rozpráv ohľadne ekológie a antropocénu pozri (Foster 2016).

⁷ Staying with the Trouble.

⁸ Pozri <https://vimeo.com/97663518>

o postačujúcu podmienku riešenia problému antropocénu. Vo väčšine kapitol v Moorovom zborníku sa tvrdí, že ľavicoví politici musia prísť so stratégiami, ako sa angažovať a pokúsiť sa transformovať kapitalizmus a štát, t. j. pokračovať v rovnakých veciach, ktoré už zlyhali, a to neraz s katastrofálnymi následkami počas dvoch posledných storočí! Viera v emancipačné vyhlíadky akéhosi eko-socialistického štátu (viera, ktorú Angus zdieľa) sa javí ako dost' otrepaná.

V zborníku, ktorého hlavným editorom je Hamilton (2015), sú texty 15 autorov, z ktorých osem (vrátane dvoch editorov) pracuje vo Francúzku. V knihe je zjavný aj vplyv prvej významnej konferencie o antropocéne pre spoločenských a humanitných vedcov, ktorá sa uskutočnila v Parížskom inštitúte politických štúdií v roku 2013. Stengersová (chemička a študovaná filozofka) pripomína cirkulár pozývajúci na konferenciu, v ktorom sa uvádzalo, že „Gaia [nemanželské dieťa klimatických vied a dávneho pohanstva] ožíva“, čo vyprovokovalo reakcie typu „to nemyslíte vážne“. Ale Stragersová, ako aj mnoho ďalších, to myslia vážne.⁹ Editori prehlasujú, že „nové entity“ sa objavujú, keď dochádza k zrážke histórie ľudstva s históriou Zeme. Bonneuil napríklad tvrdí, že potrebujeme skôr pluralitu naratívov pochádzajúcich z viacerých zdrojov než jeden veľký naratív. Latour akceptuje, že antropocén je zdrojom zmätku, ale zdrojom vítaným a podnetným pre intelektuálov, aj keď, ako si možno všimnúť, že už nie natoľko vítaným, ak hovoríme o budúcich vyhlídkach života na Zemi. Hamiltonova kapitola (Hamilton je jedným z najúspešnejších propagátorov konceptu antropocénu) formuluje osem skôr všeobecných návrhov, vrátane výzvy, aby sa spoločenský vedci stali geofyzikmi. Hornborg využíva teóriu nerovnej výmeny vo svetovom systéme, aby spojil antropocén (aj keď on uprednostňuje pojem technocén) s politickou ekonómiou takzvaného rozvoja. Ukazuje tiež, že „ak uznáme neoddeliteľné prepletenie prírody a spoločnosti všade okolo nás – v našich telách, krajinách, technológiách – nedáva nám to dôvod na to, aby sme zanedbali analytické rozlíšenie“ (Hamilton 2015, 58), čím podkopáva Gaia myslenie a post-humanizmus. Ďalej tiež ponúka myšlienkovu podnetný rozbor úlohy peňazí, ale nevidí, že logickým záverom jeho argumentácie je potreba zbaviť sa ich úplne. Zatiaľ čo sa množstvo literatúry venovanej antropocénu (a klimatickým zmenám) točí okolo zdanlivej novosti týchto ideí, Fressoz vo svojej uštipačne pomenovanej kapitole „Vedomé strácanie Zeme“ (Losing the Earth Knowingly) demonštruje, že počínajúc osemnástym storočím boli všetky tieto idey už podrobené analýze. Dospel k tomuto záveru: „Antropocén a zmätok okolo nás ... by pokračovali napriek tomu, že by sme chápali ich následky ... Historickým problémom je porozumieť tomu, ako modernita „stratila zábrany voči prírode“ (Hamilton 2015, 81).

⁹ V siedmich recenzovaných knihách je Gaia zmieňovaná na týchto miestach: Hamilton et al. 19, Moore ed. 7 (všetky v Harawayovej kapitole), pričom v ostatných knihách nenachádzame žiadne.

Ako sa to mohlo stať nepriamo naznačuje Cochet (bývalý francúzsky minister životného prostredia, dnes poslanec Európskeho parlamentu): „Kognitívna disonancia stojí na počiatku popierania klimatických zmien ... Je to práve toto popieranie, ktoré nás uistuje o tom, že apokalypsa je blízko“ (Hamilton 2015, 119). Stengersová aj Latour sa zaoberajú politikou vedy antropocénu. Stengersová poukazuje na to, že zatiaľ čo vedci boli pripravení zverejniť koncept antropocénu skôr, ako sa prejavia všetky jeho dôsledky (čakanie mohlo mať katastrofálne následky), popierači udržiavali diskusiu ohľadom otázky komu veríme: obchodníkom so strachom alebo obchodníkom s pochybnosťami? Stengersová sa pýta: „Prečo neakceptovať, že Gaia ‚existuje‘ sama pre seba [ako nový typ vedeckej bytosti] v čase, keď už akceptujeme, že týmto spôsobom existuje Trh?“ (Hamilton 2015, 136). Je toto jednoducho nová forma antropomorfizmu? Gaia je označovaná ako „ona“, a to s ľudskými citmi a motiváciami, iba niekedy ako „to“, nikdy nie ako „on“. Latour pokračuje v tejto diskusii so zaujímavou analýzou z hľadiska agnotológie (štúdium ignorancie). Hovorí, že veda aj politika sú krehkým ľudským úsilím a my potrebujeme opustiť schému „veda veruz politika“ v prospech schémy „politika s vedou“, akokoľvek je to riskantné. Politika antropocénu „nie je racionálnou diskusiou ... [je preto] neuveriteľne ľahké dosiahnuť, aby sa objavili *dve strany*, aj keď jestvuje len jedna“ (Hamilton 2015, 147). Je to vojna, ale k mieru možno dospieť prostredníctvom „Gaia politiky“ („alebo karbónovej teológie“), obvyklej Latourovej kombinácie okamžitého vzhľadu a mätúcej neprehľadnosti. Antropocén je výzvou pre diskurz modernity (a teraz globalizácie) – bežná téma, ktorá bude rezonovať u mnohých sociológov.

Kniha *Molecular Red* je nepochybne najoriginálnejšou z posudzovaných. Wark formuluje svoj postoj dramaticky: „toto je koniec prehistórie, tento moment, keď obmedzené podmienky na planéte začínajú skutočne doliehať na neustále expandujúci svet komodifikácie čohokoľvek, ... ktorý teraz niektorí nazývajú antropocénom“ (Wark 2015, xi). Jeho nová kritická teória ponúka niekoľko prekvapení, menovite Alexandra Bogdanova a Andreja Platonova, Donnu Harawayovú a Kima Stanleyho Robinsona. Bogdanov (autor utopického románu *Červená hviezda (Red Star)* [1908], ktorý sa stal zakladajúcim textom sovietskej sci-fi) a Robinson (autor trilógie „Červený Mars“ (Red Mars)) sú pripravení vysvetliť slovo „Červený“ (Red) v tajomnom názve knihy. Pokiaľ ide o výraz „molekulárny antropocén je sériou metabolických trhlín, kde je jedna molekula za druhou extrahovaná prácou a technikou za účelom výroby vecí pre ľudí, ale odpadové produkty sa nevracajú, takže cyklus sa nedokáže obnovovať“ (Wark 2015, xiv). Wark podrobne pojednáva o Bogdanovej tektológii (metaforický stroj na organizáciu prírody) a proletkulte: „hnutie s poslaním: *zmeniť prácu* zlúčením umenia a práce; *zmeniť každodenný život* rozvíjaním života založeného na spolupráci v rámci mesta a zmenou genderových rolí a noriem; a *zmeniť afekty*, vytvoriť nové štruktúry pocitov, prekonať emocio-

nálne trenice vznikajúce pri organizácii práce, ktorá pre zmenu organizuje prírodu podľa svojho gusta“ (Wark 2015, 35). Vychádza pritom z hľadiska práce: príroda sa objavuje keď na ňu práca naráža. Podľa Platonovova tak, ako práca tlačí na prírodu, príroda tlačí na prácu, a to dokonca ešte intenzívnejšie.

Wark nadväzuje takmer plynulo na Harawayovej Kyborga a na jej Program histórie vedomia (History of Consciousness Program) realizovaný na Kalifornskej univerzite v Santa Cruz v USA, ktorý sa javí ako najbližší tektologickému výskumnému programu. Robinson prispieva na obálku horlivým odporúčaním a Wark opláca kompliment svojimi obšírnymi sociologickými analýzami všetkých troch dielov trilógie „Mars“ – červeného, zeleného a modrého. Obzvlášť zaujímavá je myšlienka pozemšťovania (prispôsobovanie danej planéty podmienkam podobným tým, ktoré panujú Zemi), sporná otázka pre Robinsonových kolonizátorov Marsu. V antropocéne je to takisto sporná otázka pre planétu Zem, nachádzajúca svoje vyjadrenie napríklad v nočných svetelných mapách Zeme inšpirujúcich idey planetárnej urbanizácie a tiež vo zvyšujúcom sa tempe megaprojektov (Trumpova „infraštruktúra pre Ameriku“, čínska iniciatíva „Pásma a cesty“ a, bližšie k nám, samolúby projekt HS2). Pozemšťovanie je teraz dostupné tiež ako pomerne drahá stolná hra. Vo Warkovej poučnej knihe vyčnieva téma systematického prepojenia hľadiska práce so zvyšným obsahom knihy – zvlášť s ontológiami, priestorom medzi subjektom a objektom, kolektivismom a individualizmom či s geológiou antropocénu.

Množstvo literatúry sa viacmenej útržkovito zaoberá postavením „obyčajných ľudí“ v antropocéne a tak, ako demonštruje aktuálny spor o dualizmus, spojitosť medzi obvyklými sociologickými kategóriami (obzvlášť rasa, trieda a pohlavie) sa zložito objasňuje. Práve tento problém umiestňujú Godfrey a Torres do centra mini zostaveného zborníka, pričom sa pýtajú, ako by mohla metóda inetersekcionálnej analýzy prepojiť všetky aspekty antropocénu sociologicky plodným spôsobom a (ja by som dodal), ako by mohol sociologicky plodným spôsobom spojiť koncept antropocénu všetky aspekty inetersekcionálnej analýzy, najmä keď sa zaoberáme problémom nespravodlivosti a nerovnosti. Tvrdia, že „intersekcionálna je holografický proces“ (Godfrey – Torres 2016, 3) aplikovaný na sociológiu, poskytujúci „okno s pamäťou“. Nie je celkom jasné, či je toto ďalšia verzia totalizujúcej vízie hegelovského marxizmu, avšak nech už je za tým akýkoľvek úmysel, ide o zvláštnu metaforu.

Ako som skonštatoval už na začiatku, pojmy antropocénu a klimatickej zmeny/globálneho otepľovania nie sú synonymami, aj keď sa tak často používajú. Godfrey a Torres tvrdia, že: „S nástupom antropogenických globálnych klimatických zmien a so spolupôsobením ekologicko-sociálne deštruktívneho konania sa trhá rozsiahly pojmový závoj zvečňujúci prapôvodnú ilúziu spoločnosti o tom, že osud ľudského druhu je nejakým spôsobom oddelený od osudu Zeme“ (Godfrey – Torres 2016, 1). Zdôrazňujem to len preto, aby som vyjadril svoj názor, že nahradenie „klimatických zmien“ „antropocénom“ by podľa môjho názoru posilnilo tento argu-

ment.¹⁰ Kniha je zmesou štandardných odborných kapitol, malieb, kresieb, básní a hier rozdelených do motívov Chaosu, Vzduchu, Zeme, Ohňa a Vody (ozvena pohanských spevov) a naznačuje, že pohania a autochtónni obyvatelia môžu byť lepšie vybavení na pochopenie antropocénu ako „moderní ľudia“, čo je téma, ktorú Harris otvára vo svojej kapitole o politickej ekológii kallawayských tradícií v Bolívií. Jediná ďalšia kapitola, ktorá sa zaoberá vyslovene antropocénom, je Caputiho „Matka Zem sa stretá s antropocénom“¹¹, ktorá kriticky prehodnocuje obe idey, pričom úplne odmieta antropocén ako rodovo determinovaný, rasovo diskriminačný, sexualizovaný a triedne podmienený pojem. Presvedčivo argumentuje, že sa všetci môžeme učiť čerpať z tradičnej ekologickej múdrosti. Editori sú realistickí ohľadne zložitosti svojej metodológie a priznávajú si, že nejestvuje hierarchia útlaku, a že ak pracujeme interseksionálne, vyvoláva to otázky o tom, čo vôbec zviať do úvahy.

Táto metodologická reflexivita je posilnená Baconovou kapitolou „Rush Limbaugh a vojna expandujúcej kultúry“¹² (odkrývanie problému „bieleho muža“ v USA), ktorá prostredníctvom podrobnej diskurzívnej analýzy prepisov výpovedí testuje všeobecnú teóriu popierania klimatických zmien, podobným spôsobom, akým sa, aj keď podstatne viac, skúmalo popieranie holokaustu. Godfrey (v „Hegemonické maskulinite“, „Hegemonic masculinity“) stručne, ale veľmi účinne využíva Connellove klasické dielo. Sasserová sa vo svojej kapitole o „stelesnení“ venuje blogu Lisy Hymanovej z roku 2011 („Ja som populačný problém“)¹³, ktorá tvrdí, že obyčajný život ženy strednej triedy je v USA environmentálne neudržateľný. Sasserová to vidí ako chybný rámec, v ktorom sa má stelesniť environmentálna kríza. Ide o zaujímavý prínos do diskusie o antropocéne/kapitalocéne, rovnako ako v prípade Blacka: „Píšem ako biely mužský obyvateľ Kanady ... Aj keď nie som výkonný úradník ani štátnik, predsa len som minimálne spoluvinníkom v páchaní nespravodlivostí, ktoré majú v rámci klimatických bojov dôležité postavenie“ (Godfrey – Torres 2016, 173). Al Duvernay, geológ ropného priemyslu, ktorý účinkuje vo výbornom dokumente o klimatických zmenách Vek hlúposti¹⁴, vysvetľuje svoje vlastné názory, ktoré sa po úvahe zmenili. Patricia Widener a jej kolegovia na Floride ana-

¹⁰ V súčasnosti spolupracujem na medzinárodnom výskumnom projekte, kde zisťujeme, či a ako sú názory na antropocén zastúpené v masmédiách rôznych krajín sveta a v rozličných jazykoch. To otestuje môj predpoklad, že skoro všetky debaty o antropocéne sa objavujú v rámci akademických a umeleckých bublín a zriedkavo zasiahnu väčší počet ľudí. Detoxifikácia „klimatických zmien“ v masmédiách bola dôkladne preskúmaná (pozri napr. Boykoff 2011). Ignorovanie antropocénu je jednoduchšie.

¹¹ Mother Earth meets the Anthropocene

¹² Rush Limbaugh and the Expanding culture War

¹³ „I am the population problem“

¹⁴ Age of Stupid

lyzovali postup klimatických zmien cez prizmu interseksionality, verejnej sociológie a kritickej ekopedagogiky, čo je veľmi atraktívne pre sociológov (či už sociológov vzdelávania alebo iných). Prezentuje sa tu päť naratívov o tom, aký vplyv majú diskusie v triede na študentov – všetky naratívy poskytujú námet na zamyslenie pre každého, kto cíti zodpovednosť za to, aby bola sociológia (a vzdelanie vo všeobecnosti) niečím viac ako len intelektuálnym cvičením. Obmedzený priestor mi znemožňuje uviesť niekoľko ďalších užitočných príspevkov tohto výdatného zborníka.

Na koniec som si nechal knihu, ktorá spomína antropocén len mimochodom (aby tento pojem potom zamietla v prospech kapitalocénu), kvôli jej rozhodujúcemu vplyvu na to, ako boli pojmy klimatických zmien a antropocénu konceptualizované. Knihu *Fosílny kapitál*¹⁵ od Andreea Malma mnohí privítali s nadšením – čo je ocenenie, s ktorým sa dá ľahko súhlasiť. Hlavná myšlienka, rozpracovaná v tretej kapitole, je dostatočne jednoduchá – zdroj energie sprostredkovaný prvotným hýbateľom má tri dimenzie, z ktorých každá má vlastný časopriestorový profil: PRÚD (vzduch, voda); OŽIVUJÚCA SILA (podmienená metabolizmom; ľudská práca, konštruktívna sila, atď.); ZÁSObY SUROVÍN (pozostatky minulej solárnej aktivity – ropa, uhlie, plyn). Hlavnou výskumnou otázkou je, prečo a ako nahradila parná energia získavaná spaľovaním uhlia (zásoby surovín) vodou poháňané mlyny (prúd) počas priemyselnej revolúcie v Británii. Výskum dospel k nasledovnému: „Globálne otepľovanie je neúmyselný vedľajší produkt par excellence“ (Malm 2016, 1). Fosílna ekonomika je totalita a Malm stavia do popredia hľadisko práce, nepátra po klíme v histórii, ale po „histórii v klíme“ (Malm 2016, 6). Hypotéza znie takto: „para vzniká ako forma energie, ktorú uplatňujú istí ľudia voči iným ľuďom“ (Malm 2016, 36). Hoci sú Malmove závery bohaté, rovnako ako jeho historická analýza, sklamaním je, že sú konvenčné. Letmé zamietnutie zníženia výdavkov nepoukazuje na prekvitajúci koncept záporného rastu (degrowth), alebo na hnutie tranzitných miest (predpokladal by som, že stratégia nulového uhlíka typická pre toto hnutie by bola pre neho zaujímavá).

Malm doporučuje knihu *Týmto sa všetko mení*¹⁶ od Naomi Kleinovej a označuje ju ako „veľkolepú“ a ona v mnohých ohľadoch takou naozaj je, avšak rovnako ako Malm a mnoho ďalších, ktorí píšu o klimatických zmenách a antropocéne, aj ona tvrdí, že: „najmocnejšia páka pre vykonanie zmeny je pre globálny juh rovnaká ako pre globálny sever: objavenie pozitívnych, praktických a konkrétnych alternatív k znečisťujúcemu rozvoju, ktoré od ľudí nežiadajú, aby si vybrali medzi vyššou životnou úrovňou a toxickou ťažbou“ (Klein 2015, 413). Toto vyvoláva veselosť na verejných zhromaždeniach. Toto chcú ľudia počuť. Toto je rafinovaná radikálna verzia „dobrého antropocénu“. Paradoxne, ak si pozorne prečítate sedem recenzo-

¹⁵ *Fossil Capital*

¹⁶ *This Changes Everything*

vaných kníh, ako jedno z posolstiev si odnesiete toto, pričom ďalším posolstvom je, že tu ide o predstavy. Ak naozaj chceme, aby život na planéte pretrval, budeme si musieť vybrať. Profesionálna sociológia je často a čoraz viac kritizovaná pre svoju úzkoprkosť, pre sústredenie pozornosti na nepodstatné detaily sociálnych interakcií a pre prehliadanie „slona v izbe“, dokonca aj izby samotnej. Hoci globálne štúdiá prešli v rámci svojho víťazoslávneho pochodu kus cesty, aby tomu čelili, problémom našej planéty sa venuje veľmi málo pozornosti. Toto je hlavná výzva, ktorú antropocén predkladá sociológom v kontexte ich vlastných životov a tiež (pre tých, čo berú myšlienku verejnej sociológie vážne) v kontexte ich povinností ako povinností profesionálov, učiteľov a vedcov čeliacich neistej budúcnosti.

Preložili Andrea Šťahelová a Juraj Skačan

Literatúra

- BOWDEN, G. (2017): An Environmental Sociology for the Anthropocene. In: *Canadian Review of Sociology*. 54(1): 48 – 68.
- BOYKOFF, M. (2011): *Who Speaks for the Climate? Making sense of mass media reporting on climate change*. Cambridge University Press.
- BURNS, T. J. & CANIGLIA, B. S. (2017): *Environmental Sociology: The ecology of late modernity*. Norman, OK: Mercury Academic.
- CLARK, N. (2014): Geo-politics and the disaster of the Anthropocene. In: *Sociological Review* 62 (Suppl.1), 19 – 3.
- FOSTER, J. B. (2016): Marxism in the Anthropocene: Dialectical Rifts on the Left. In: *International Critical Thought* 6(3): 393 – 421.
- HAMILTON, C. (2015): Getting the Anthropoceneso Wrong. In: *The Anthropocene Review* 2 (2), 102 – 106.
- KLEIN, N. (2015): *This changes everything*. London: Penguin.
- LORIMER, J. (2017): 'The Anthro-po-scene: A guide for the perplexed'. In: *Social Studies of Science* 47 (1), 117 – 142.
- MASLIN, M. & LEWIS, S. (2015): Anthropocene: Earth System, geological, philosophical and political paradigm shifts. In: *The Anthropocene Review* 2 (2): 107 – 116.
- STEFFEN, W. – GRINEVALD, J. – CRUTZEN, P. – MCNEILL, J. (2011): The Anthropocene: conceptual and historical perspectives. In: *Philosophical Transactions Of the Royal Society A*, 369, 842 – 867.

Leslie Sklair

Emeritus Professor of Sociology
London School of Economics
LONDON WC2A 2AE
United Kingdom
l.sklair@lse.ac.uk